

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на тема „ **Личностни убеждения и агресия в юношеска възраст**”,
представена за защита с цел да се получи **образователната и научна степен ДОКТОР** по Професионално направление: 3.2 Психология, докторска програма "Психология на развитието в детска и юношеска възраст" към Катедра „Обща, експериментална, развитийна и здравна психология”

Докторант: Ваня Николова

Написал становището: проф. Енчо Герганов, д-р

Авторката на представения за защита дисертационен труд си е поставила за цел да изследва теоретично и емпирично взаимовръзките и взаимното влияние както на личностните убеждения като конструкт, който е операционализиран от редица автори в рамките на личностовите разстройства според четвъртата ревизия на DSM, така и на конструкта агресия, който се разглежда в няколко перспективи – според трикомпонентния модел за агресията, предложен от Бъс и Пери, като комбиниран модел, разработен от изследователската група на Марси и като подвид на класическия тормоз (кибертормоз и кибервиктимизация), операционализиран от изследователската група на Четин. Наред с това докторантката си поставя и твърде значимата цел да замени етикета „личностово разстройство” с личностно убеждение, което „не предявява толкова строги изисквания за устойчивост на поведението в различни ситуации”. Във връзка с последната цел по-нататък при анализа и интерпретацията на резултати от корелационния анализ и факторния анализ Ваня Николова прави задълбочен съдържателен анализ на айтеми и

фактори, като често съпоставя на семантично равнище айтеми от въпросника за убеждения, от скалата за конфликт между връстниците и от скалата за кибертормоз и кибервиктимизация със симптоми на личностови разстройства според DSM и МКБ. Тя използва този подход и за оценка на конструкт валидността на изследваните въпросници и скали. В теоретичната част на дисертацията докторантката подробно и задълбочено разглежда конструктите личностни убеждения, личностови разстройства и личностни стилове, агресия и кибервиктимизация и кибертормоз. Личностните убеждения и личностовите разстройства са разгледани както на категориално, така и на дименсионално равнище, като авторката много убедително е изтъкнала предимствата и недостатъците на двете равнища (Табл.1,стр.14). Представени са когнитивните теории за личностните разстройства, „акцентиращи върху ролята на схемите и базисните убеждения като организираща структура и ментална репрезентация, която предхожда обработката на информацията и влияе върху поведението”. В контекста на тези теории и подходи към личностните разстройства е представен *въпросникът за личностни убеждения*. Тъй като една от задачите на дисертационното изследване е да се адаптира за български условия този въпросник, докторантката го разглежда подробно от създаването му като клиничен и изследователски инструмент до стандартизирането му чрез изследване в клинична и не клинична извадка. Тя посочва, че „психометрично тестът е надежден, дискриминира индивидуални профили с и без специфични ЛР”.

В раздела за конструкта агресия се разглеждат различни дефиниции за агресия, посочват се видовете агресия, като *инструментална (проактивна)* и *враждебна (реактивна)*. Докторантката представя подробно изследванията върху факторите на агресията, върху проблемите, свързани с адаптацията, върху половите различия и др.

Последният раздел на теоретичната част е посветен на кибервиктимизацията и кибертормоза. Следвайки своя подход, Ваня Николова се спира подробно на дефинициите на тези конструкти. Прави характеристика на типичната жертва и типичния мъчител. Разглежда и множество други характеристики, свързани с появата на тормоз.

В заключение към теоретичната част мога да обобщя, че докторантката познава задълбочено изследванията върху анализираниите конструкти, изтъква водещите идеи, представя значимите хипотези и съществените резултати от теоретичните и емпиричните анализи. Наред с това тя оценява компетентно и от своя гледна точка тези изследвания. Теоретичната част е солидна основа за емпиричните изследвания на докторантката, описани в емпиричната част на дисертацията.

В първите три глави на емпиричната част са описани изследванията по конструирането и адаптацията на три психометрични инструмента за измерване на личностни убеждения, конфликти между връстниците и кибервиктимизация и кибертормоз.

В глава 4 са представени процедурите за конструиране на **Въпросник за личностни убеждения-кратка версия** (*Personality Belief Questionnaire-Short Form, PBQ-SF*). Подробно е описана извадката от юноши (988 изследвани лица). Дадена е информация за структурата на извадката по възраст, пол и класове. Дадени са основните характеристики на въпросника за личностни убеждения (брой айтеми – 65 и процедурата за превода им на български); дименционалната структура на въпросника (10 скали и точно кои личностови разстройства оценяват). Една от задачите на докторантката е да изследва валидността на въпросника. Затова в тази глава е описала параметрите на още два психометрични инструмента, които дава за попълване от изследваните лица в извадката заедно с попълването на основния въпросник. Това са следните психометрични инструменти:

Въпросник за безпокойства на Щатския университет на Пенсилвания (Penn State Worry Questionnaire (PSWQ, Meyer et al., 1990) и Скала за предъвкване на негативния опит („Скала за разпадане-предъвкване“-Dissipation-Rumination Scale, Caprara, 1986, цит. по Калчев, 2010).

Данните от изследването са подложени на експлораторен факторен анализ с цел да се провери факторната структура на Въпросника за личностни убеждения. Получените фактори съответстват на факторите, получени в други страни. Разбира се, има айтеми, които са попаднали не в очаквания фактор. Ваня Николова е приложила професионално експлораторния факторен анализ и е направила убедителна интерпретация на получените фактори. Дала е много сполучливи названия на факторите с известна семантична отнесеност към видовете личностни разстройства. Освен че е изследвала факторната структура на въпросника тя е измерила и вътрешната съгласуваност на айтемите в отделните субскали с коефициента Алфа на Кронбах. Получила е високи коефициенти, което говори за много добра вътрепшна съгласуваност на айтемите. Данните напълно съответстват на тези, които са получени в изследванията в други страни. Наред с изследването на психометричните параметри на въпросника по данни на цялата извадка тя е направила допълнителни изследвания за установяване на сходства и различия при данни по пол и възраст. И в тези изследвания е получила интересни резултати.

В глава 5 са описани процедурите по конструиране на *Скала за конфликти между връстниците (Peer Conflict Scale, PCS) (Marsee et al., 2011)*. Използвана е същата изследователска методология както в Глава 4. Описанието на изследването изцяло следва схемата на описанието в предишната глава. Като резултат от експлораторния факторен анализ са получени 4 субскали, които имат ясна съдържателна интерпретация. Вътрешната съгласуваност на 4-те субскали е много добра – коефициентите

Алфа на Кронбах са високи (от 0,83 до 0,91) и са почти същите както в изследванията на други автори. Отново искам да подчертая професионализма на докторантката при провеждането експлораторен факторен анализ и анализ на получените факторни решения.

В глава 6 са описани процедурите за конструиране на *Скала за кибервиктимизация и кибертормоз (Cyber victim and bullying scale, CVBS)* (Çetin et al., 2011) и са представени резултатите от анализите на данните с експлораторен факторен анализ. Получената трифакторна структура има ясна съдържателна интерпретация. Ваня Николова е дала точни наименования на получените субскали и ги е интерпретирала в контекста на теориите за кибервиктимизацията и кибертормоза. Вътрешната съгласуваност на субскалите също е много добра (коефициентите Алфа на Кронбах варират от 0,68 до 0,90). Докторантката е изследвала и конструкторна валидността на скалата чрез корелационни коефициенти на найните субскали със субскалите на *Многомерната скала за агресивност*. Връзките са умерени. По-високи коефициенти на корелация има със субскалите на *Скала за конфликти между връстниците*. Това означава, че конструкторна валидността на *Скалата за кибервиктимизация и кибертормоз* е много добра.

В последната глава 7 са изследвани връзки между личностни убеждения, агресия, кибертормоз и кибервиктимизация, с което се проверява отново конструкторна валидността на конструираните от докторантката психометрични инструменти. Тук е използван и методът на регресионния анализ, за да се проверят посоките на връзките между изследваните скали.

Дисертацията на Ваня Николова е професионално изпълнено изследване за конструиране на три психометрични инструмента: 1. *Въпросник за личностни убеждения-кратка версия (PBQ-SF)*; 2. *Скала за конфликти между връстниците (PCS)* и 3. *Скала за кибервиктимизация и кибертормоз (CVBS)*. Докторантката е изграден учен-изследовател, който владее професионално съвременната методология на научните изследвания.

Резултатите от изследванията ѝ в дисертацията имат голяма теоретична и практическа стойност.

Авторефератът отразява точно и вярно съдържанието на дисертационния труд. Справките за приносите съдържат реалните научни постижения на докторантката.

Основните изследвания в дисертацията са представени в 4 статии, публикувани в издания с висок импакт фактор и са докладвани на две международни конференции и една Национална школа за докторанти.

Въз основа на високите си оценки за представените в дисертацията изследвания и за подготовката на докторантката по съвременната изследователска методология предлагам да се даде на Ваня Николова образователната и научна степен ДОКТОР. Предлагам на останалите членове на Научното жури да гласуват за това предложение.

София, 6.05.2021 г.

Подпис:

/Проф. Енчо Герганов, д-р/